महा ORBIT

हरित कौशल्ये ग्रामीण उद्योजकता आणि डिजिटल भविष्य

September 2026

।। अनुक्रम ।।

- संपादकीय नव्या शक्यतांच्या कक्षेत
- GPT-6 Astra कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या नव्या पर्वाची सुरुवात
- Unfinished प्रेम महत्त्वाकांक्षा आणि अपूर्ण स्वप्नांची कथा
- शेतीत कृत्रिम बुद्धिमत्ता शेतकऱ्याचा नवा डिजिटल सहकारी
- पदवी मिळाली पण नोकरी कुठे युवकांच्या रोजगारक्षमतेचा प्रश्न
- कौशल्य हीच नवी पदवी हरित रोजगारासाठी युवकांनी काय शिकावे
- गावातून जागतिक बाजारपेठेत ग्रामीण उद्योजकतेची नवी वाट
- सायबर फसवणुकीपासून सावधान
- मराठी भाषा आणि डिजिटल भविष्य
- महिलांचे आर्थिक स्वावलंबन

अंकातील जाहिरातींबद्दल योग्य ती शहानिशा करून व्यवहार करावा. मासिकावर यापैकी कोणत्याही व्यवहारांची जबाबदारी नसेल.

अंकातील मते ही लेखकांची वैयक्तिक आहेत. संपादक त्याच्याशी सहमत असतीलच असे नाही.

प्रकाशक

आर आर आई स्किल आणि नॉलेज फाऊंडेशन,
तांबेवाडी, नातेपुते, महाराष्ट्र ४१३१०९ – इंडिया

संपादकीय

नव्या शक्यतांच्या कक्षेत

बदलाचा वेग वाढला आहे, परंतु त्या बदलाला दिशा देण्याची जबाबदारी अजूनही माणसाकडेच आहे. कृत्रिम बुद्धिमत्ता, हरित ऊर्जा, डिजिटल बाजारपेठ, नव्या प्रकारची कौशल्ये आणि मातृभाषेतील ज्ञाननिर्मिती या सर्व प्रवाहांचा आपल्या शिक्षणावर, रोजगारावर आणि दैनंदिन जीवनावर थेट परिणाम होत आहे. या अंकाचा केंद्रबिंदू म्हणून म्हणूनच आम्ही "ज्ञानातून कौशल्याकडे आणि कौशल्यातून जबाबदार कृतीकडे" हा विचार स्वीकारला आहे.

GPT-6 Astra सारखी नवी प्रणाली केवळ प्रश्नांची उत्तरे देणारे साधन राहिलेली नाही. ती संगणकावरील बहुपदरी कामे, संशोधन, दस्तऐवज, डिझाइन आणि सॉफ्टवेअर निर्मितीत मदत करू शकते. या क्षमतेकडे चमत्कार म्हणून पाहण्यापेक्षा तिचा उपयोग, मर्यादा, गोपनीयता आणि मानवी देखरेख यांचा एकत्र विचार करणे आवश्यक आहे. तंत्रज्ञान वेगवान असले तरी विवेक, जबाबदारी आणि संदर्भ समजून घेण्याची गरज कमी होत नाही.

या अंकात "Unfinished" ही Sameer D. Bhosale यांची कादंबरी साहित्य, भावविश्व आणि अपूर्ण स्वप्नांकडे पाहण्याची वेगळी संधी देते. दोन्ही पुस्तकांचा परिचय हा जाहिरात म्हणून नव्हे, तर कल्पनेला शिस्तबद्ध लिखाण आणि प्रकाशनाच्या रूपात आणण्याच्या प्रक्रियेचे उदाहरण म्हणून वाचावा.

शिक्षण आणि पदवी यांचे मूल्य कायम आहे; मात्र रोजगारासाठी प्रत्यक्ष कौशल्य, संवाद, समस्या सोडवण्याची वृत्ती आणि सतत शिकण्याची तयारी आवश्यक झाली आहे. Green Skill Development Programme अंतर्गत सौरऊर्जेशी संबंधित प्रशिक्षणासारख्या संधी पर्यावरणीय जबाबदारी आणि रोजगार यांना जोडतात. ग्रामीण भागातील युवकांनी अशा अभ्यासक्रमांकडे केवळ नोकरीचे प्रशिक्षण म्हणून नव्हे, तर स्थानिक सेवा आणि उद्योजकता उभारण्याची संधी म्हणून पाहावे.

शेतीतील कृत्रिम बुद्धिमत्ता, ग्रामीण उत्पादनांसाठी डिजिटल बाजारपेठ, महिलांचे आर्थिक स्वावलंबन आणि मराठीतील डिजिटल ज्ञाननिर्मिती हे वेगळे विषय वाटले तरी त्यांचा समान-

धागा आहे - तंत्रज्ञानावर प्रवेश आणि त्याचा समजूतदार वापर. डिजिटल व्यवहार वाढत असताना सायबर फसवणूकही वाढते; त्यामुळे वेगासोबत सुरक्षा, सुविधेसोबत पडताळणी आणि नवकल्पनेसह नैतिकता आवश्यक आहे.

MahaOrbit चे पाच अंक पूर्ण होणे हा थांबण्याचा ठप्पा नाही. अधिक विविध लेखक, अनुभवाधारित लेख, ग्रामीण भागातील यशकथा आणि पडताळलेल्या माहितीचा समावेश करणे ही पुढची दिशा आहे. वाचकांनी या अंकातील कल्पना आपल्या परिस्थितीशी जोडाव्यात, अधिकृत स्रोत तपासावेत आणि शक्य तिथे छोट्या कृतीने सुरुवात करावी. ज्ञान तेव्हाच अर्थपूर्ण ठरते, जेव्हा ते निर्णय अधिक सुजाण बनवते.

GPT-6 Astra कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या नव्या पर्वाची सुरूवात

GPT-6 Astra मुळे AI फक्त मजकूर तयार करणारे साधन न राहता संगणकावर काम करणारा सहकारी बनत आहे. मात्र क्षमता जितकी मोठी, तितकी मानवी देखरेख आणि जबाबदारी महत्त्वाची ठरते.

उत्तर देणाऱ्या AI पासून काम पूर्ण करणाऱ्या AI कडे

कृत्रिम बुद्धिमत्तेची पहिली लोकप्रिय लाट प्रश्नोत्तर, भाषांतर आणि मजकूरनिर्मितीभोवती होती. GPT-6 Astra चे महत्त्व त्यापेक्षा पुढे जाते. OpenAI च्या अधिकृत माहितीनुसार Astra संगणक वापर, ब्राउझिंग, सॉफ्टवेअर अभियांत्रिकी, सायबर सुरक्षा, विज्ञान आणि व्यावसायिक कामांसाठी विकसित केलेले मॉडेल आहे. म्हणजे वापरकर्त्याने उद्दिष्ट सांगितल्यानंतर माहिती शोधणे, दस्तऐवज तयार करणे, अनुप्रयोग तपासणे किंवा अनेक टप्प्यांचा कार्यप्रवाह सांभाळणे अशी कामे त्याच्या कक्षेत येतात.

ही प्रगती “AI सर्वकाही स्वतः करेल” असा सरळ निष्कर्ष देत नाही. प्रत्यक्ष कामात संस्थेची माहिती, परवानगी, अचूकता, गोपनीयता आणि अंतिम जबाबदारी महत्त्वाची असते. AI ने तयार केलेला परिणाम हा मसुदा, विश्लेषण किंवा सहाय्य म्हणून पाहणे आणि तज्ज्ञाने त्याची पडताळणी करणे आवश्यक आहे.

डिझाइन शिक्षण आणि व्यवसायातील उपयोग

डिझायनरसाठी Astra संशोधनातील नोंदी संक्षिप्त करणे, वापरकर्ता प्रवासाचे पर्याय मांडणे, प्रोटोटाइपसाठी कोड तयार करणे आणि इंटरफेसची प्राथमिक गुणवत्ता तपासणे यासाठी उपयुक्त ठरू शकते. शिक्षक अभ्याससामग्रीचे स्तरानुसार रूपांतर करू शकतात; लघुउद्योजक उत्पादनवर्णन, ग्राहक प्रतिसाद आणि बाजारविश्लेषणासाठी मदत घेऊ शकतात. ग्रामीण संस्थांना मराठीतील माहितीचे साधे स्पष्टीकरण, अर्जासाठी तपासणीसूची आणि प्रशिक्षण साहित्य तयार करण्यातही फायदा होऊ शकतो.

परंतु AI ला संस्थेची गोपनीय माहिती देण्यापूर्वी डेटा धोरण तपासणे, वैयक्तिक माहिती कमीत कमी वापरणे आणि संवेदनशील निर्णयासाठी मानवी मंजुरी राखणे आवश्यक आहे.

AGI चा दावा आणि आवश्यक सावधगिरी

Astra च्या प्रक्षेपणानंतर कृत्रिम सर्वसाधारण बुद्धिमत्ता म्हणजे AGI जवळ आली का, यावर चर्चा सुरू झाली. उच्च गुण किंवा प्रभावी प्रात्यक्षिके ही क्षमता दर्शवतात; ती सर्व परिस्थितीत अचूकता सिद्ध करत नाहीत. मॉडेल भ्रमित माहिती देऊ शकते, संदर्भ चुकीचा समजू शकते किंवा परवानगीची सीमा ओलांडण्याचा धोका निर्माण होऊ शकतो. OpenAI च्या सुरक्षा माहितीतही सायबर क्षमता आणि मॉडेलच्या अंतर्गत तर्कावर देखरेख करण्याच्या आव्हानांचा उल्लेख आहे. म्हणून वापरकर्त्यांसाठी तीन नियम उपयुक्त ठरतात: उद्दिष्ट आणि मर्यादा स्पष्ट सांगा; प्रत्येक महत्त्वाचा दावा मूळ स्रोतावर तपासा; आणि परिणामामुळे व्यक्ती, पैसा किंवा संस्थेवर परिणाम होत असेल तर अंतिम निर्णय माणसाने घ्या.

भारतीय आणि मराठी संदर्भातील संधी

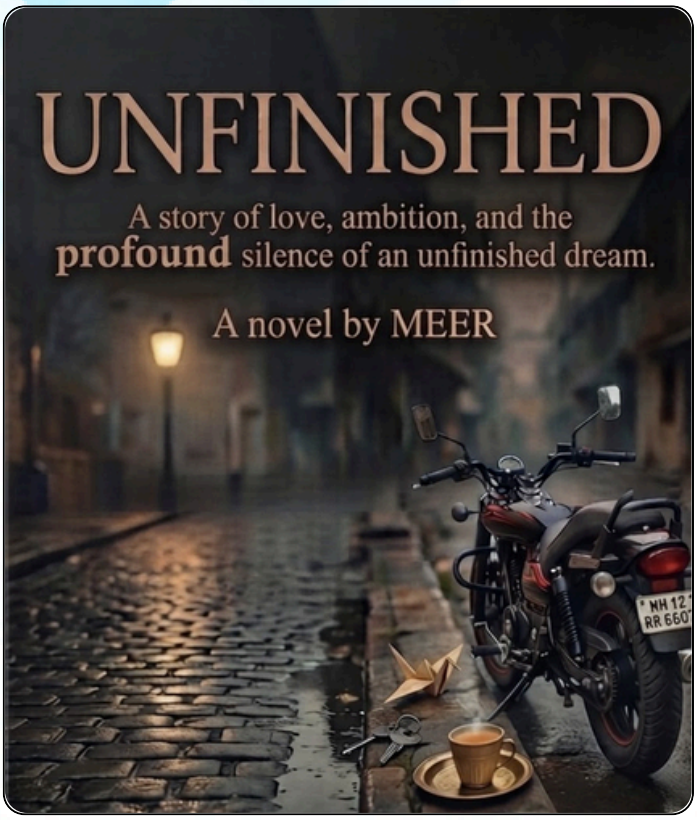
भारतामध्ये भाषिक विविधता आणि डिजिटल प्रवेश यामुळे AI चे मूल्य स्थानिकीकरणात आहे. मराठीतील शिक्षणसाहित्य, शासकीय माहितीचे साधे स्पष्टीकरण आणि स्थानिक व्यवसायांसाठी डिजिटल सामग्री तयार करता येते. तरीही भाषेतील सूक्ष्म अर्थ, स्थानिक कायदे आणि सांस्कृतिक संदर्भ तपासल्याशिवाय प्रकाशित करू नयेत. Astra चे खरे मूल्यमापन “ते किती हुशार आहे” यावरच होणार नाही. ते काम अधिक समावेशक, सुरक्षित आणि उपयोगी बनवते का, हा मोठा प्रश्न आहे. AI चा योग्य उपयोग मानवी कौशल्य कमी करत नाही; तो पुनरावृत्तीचे काम कमी करून विचार, संवाद आणि निर्णयासाठी अधिक वेळ उपलब्ध करून देऊ शकतो.

लेखक: Hrishikesh Tambe

Unfinished प्रेम महत्त्वाकांक्षा आणि अपूर्ण स्वप्नांची कथा

काही कथा पूर्णविरामाने संपत नाहीत. त्या नात्यांमध्ये, आठवणींमध्ये आणि व्यक्तीच्या न झालेल्या निवडींमध्ये पुढे चालू राहतात. Unfinished ही अशाच भावविश्वाची ओळख करून देणारी कादंबरी आहे.

अपूर्णतेकडे पाहण्याची साहित्यिक दृष्टी

मानवी जीवनातील अनेक अनुभव पूर्ण उत्तर देत नाहीत. प्रेम व्यक्त न होणे, महत्त्वाकांक्षेच्या मागे धावताना नाते मागे राहणे किंवा योग्य वेळ निघून गेल्यावर शब्द सापडणे—या अनुभवांतून अपूर्णता निर्माण होते. साहित्य अशा भावनांना नाव देते आणि वाचकाला स्वतःच्या अनुभवाकडे सुरक्षित अंतरावरून पाहण्याची संधी देते.

Unfinished या शीर्षकातच प्रश्न आहे: नेमके काय अपूर्ण राहिले—नाते, स्वप्न, संवाद की व्यक्तीचा स्वतःशी असलेला करार? उपलब्ध मुखपृष्ठ आणि अधिकृत पुस्तक विवरण प्रेम, महत्त्वाकांक्षा आणि अपूर्ण स्वप्नाच्या गहन शांततेचा उल्लेख करतात. कथेतील विशिष्ट पात्रे किंवा प्रसंग उपलब्ध नसल्यामुळे त्यांच्याविषयी तर्क करणे योग्य ठरणार नाही.

मुखपृष्ठ सांगते ते

पावसाने ओलसर झालेला रस्ता, एकाकी मोठारसायकल, चहाचा कप, चावी आणि कागदी पक्षी ही दृश्ये प्रवास, प्रतीक्षा आणि मागे राहिलेल्या क्षणांची भावना जागी करतात. मुखपृष्ठावर “A novel by MEER” असे दिसते. ISBN नोंदीत लेखकाचे नाव Sameer D. Bhosale आहे. MEER हे लेखकाचे अधिकृत लेखननाव असल्यास पुस्तकात आणि प्रचारसाहित्यात दोन्ही नावांचा संबंध स्पष्ट करणे वाचकांसाठी उपयोगी ठरेल.

मुखपृष्ठ कथानक उघड करत नाही; ते वातावरण निर्माण करते. ही संयमित पद्धत वाचकाच्या कुतूहलाला जागा देते. पुस्तकाच्या अंतिम आवृत्तीत शीर्षक, लेखकाचे नाव, ISBN आणि प्रकाशकाची माहिती सर्व ठिकाणी एकसमान ठेवणे आवश्यक आहे.

ISBN आणि प्रकाशनाची ओळख

RRI Skill and Knowledge Foundation प्रकाशित Unfinished या इंग्रजी पुस्तकाला भारतीय ISBN एजन्सीकडून 22 सप्टेंबर 2026 रोजी **ISBN 978-81-686813-6-1** वाटप करण्यात आला. ISBN मुळे पुस्तकाची आवृत्ती, स्वरूप आणि प्रकाशक यांची स्वतंत्र ओळख निर्माण होते. ग्रंथालये, विक्रेते आणि वितरण व्यवस्था यासाठी तो महत्त्वाचा असतो.

ISBN मिळाल्यानंतर संपादन, शुद्धलेखन, पृष्ठरचना, मुखपृष्ठावरील metadata, copyright page आणि वितरण माहिती यांची अंतिम पडताळणी करावी. पुस्तकाच्या वेगवेगळ्या स्वरूपांसाठी स्वतंत्र ISBN लागू शकतो; त्यामुळे छापील, ई-पुस्तक किंवा इतर आवृत्ती काढताना अधिकृत नियम तपासणे आवश्यक आहे.

वाचकासाठी आमंत्रण

Unfinished विषयी हा लेख पूर्ण समीक्षा नाही; पुस्तकाच्या प्रकाशनपूर्व ओळखीचा लेख आहे. समीक्षा करण्यासाठी संपूर्ण पुस्तक वाचणे आणि कथानक, पात्रविकास, भाषा व रचना यांचे परीक्षण करणे आवश्यक असेल. सध्या उपलब्ध माहितीतून एवढे स्पष्ट होते की पुस्तक भावनिक नातेसंबंध, महत्त्वाकांक्षा आणि अपूर्ण राहिलेल्या स्वप्नांच्या प्रदेशात वाचकाला घेऊन जाण्याचा प्रयत्न करते.

अपूर्णतेचा स्वीकार म्हणजे पराभव नव्हे. कधी तो पुढची कथा लिहिण्याची जागा असतो. याच उत्सुकतेसह वाचकांनी Unfinished कडे पाहावे.

लेखक: Sameer D. Bhosale

शेतीत कृत्रिम बुद्धिमत्ताशेतकऱ्याचा नवा डिजिटल सहकारी

AI शेतकऱ्याच्या अनुभवाला पर्याय नाही; परंतु योग्य स्थानिक माहितीशी जोडल्यास हवामान, कीड, पाणी आणि बाजाराबाबत वेळेवर निर्णय घेण्यास मदत करू शकते.

शेतीतील निर्णय अधिक गुंतागुंतीचे का झाले

पेरणीची वेळ, पाण्याची उपलब्धता, हवामानातील अनिश्चितता, कीडरोग आणि बाजारभाव या सर्वांचा एकत्रित विचार करावा लागतो. प्रत्येक शेताची जमीन, पिकपद्धती आणि आर्थिक क्षमता वेगळी असते. त्यामुळे सर्वांसाठी एकच सल्ला उपयोगी ठरत नाही. AI आधारित प्रणाली मोठ्या प्रमाणातील हवामान, उपग्रह, माती आणि पिकांच्या नोंदींचे विश्लेषण करून संभाव्य जोखीम ओळखण्यास मदत करू शकते.

मोबाईलवरील छायाचित्रातून रोगाची प्राथमिक ओळख, हवामान अंदाजावर आधारित सिंचन सूचना, बाजारातील किंमत प्रवाह आणि यंत्रसामग्रीचे नियोजन ही काही उदाहरणे आहेत. मात्र चुकीचे छायाचित्र, अपूर्ण डेटा किंवा स्थानिक परिस्थिती न समजल्यास सल्ला चुकू शकतो.

AI चा जबाबदार वापर

डिजिटल सल्ल्याला कृषी अधिकारी, कृषी विज्ञान केंद्र किंवा विषयतज्ज्ञांच्या मार्गदर्शनाची जोड असावी. कीटकनाशक किंवा खताचे प्रमाण फक्त अनोळखी ॲपच्या सूचनेवर ठरवू नये. उत्पादन, जमीन नोंदी आणि बँक माहिती कोणत्या कंपनीकडे जाते, ती कशी वापरली जाते आणि परवानगी मागितली जाते का, हेही तपासावे. स्थानिक भाषेतील सेवा महत्त्वाच्या आहेत. सल्ला साध्या मराठीत, वेळेवर आणि कृतीयोग्य स्वरूपात मिळाला तर त्याचा उपयोग वाढतो. डिजिटल साक्षरता आणि प्रत्यक्ष प्रशिक्षणाशिवाय तंत्रज्ञानातील दरी वाढू शकते.

लहान शेतकऱ्यांसाठी व्यवहार्य सुरुवात

पहिला टप्पा म्हणजे नोंदी ठेवणे: पेरणीची तारीख, बियाणे, खर्च, पाणी, रोग आणि उत्पादन. साधी वही किंवा मोबाईल spreadsheet देखील पुढील निर्णयासाठी आधार देते. दुसरा टप्पा म्हणजे अधिकृत हवामान आणि बाजार स्रोत वापरणे. तिसरा टप्पा म्हणजे शेतकरी गटातून उपकरणे, सेन्सर किंवा ड्रोन सेवा सामायिक करणे.

AI तेव्हाच उपयुक्त ठरते जेव्हा ते खर्च कमी करते, जोखीम लवकर दाखवते किंवा उत्पन्नाचा दर्जा सुधारते. केवळ नवे असल्यामुळे साधन स्वीकारू नये. छोट्या क्षेत्रावर चाचणी, निकालाची नोंद आणि तज्ज्ञांचा सल्ला या क्रमाने विस्तार करावा.

अनुभव आणि तंत्रज्ञान यांची भागीदारी

शेतकऱ्याला जमिनीचा रंग, वारा, पिकाची वाढ आणि स्थानिक पाण्याचा अनुभव असतो. AI कडे अनेक वर्षांचा डेटा वेगाने तपासण्याची क्षमता असते. या दोन ज्ञानप्रणालींची भागीदारी सर्वाधिक फलदायी ठरू शकते. तंत्रज्ञानाने शेतकऱ्याचा निर्णय हिसकावून घेऊ नये; तो निर्णय अधिक माहितीपूर्ण बनवावा.

शेतीतील AI चे भविष्य मोठ्या दाव्यांपेक्षा विश्वासार्ह स्थानिक सेवा, खुले स्पष्टीकरण, परवडणारी किंमत आणि मराठीतील सहाय्य यावर ठरेल.

लेखक: Ashwini Mohite

पदवी मिळाली पण नोकरी कुठे? युवकांच्या रोजगारक्षमतेचा खरा प्रश्न

पदवी ही महत्त्वाची पायरी आहे; पण नोकरीसाठी ज्ञानाचा प्रत्यक्ष वापर, संवाद, पुराव्यांसह काम दाखवणे आणि बदलत्या कौशल्यांची तयारी आवश्यक आहे.

पदवी आणि उद्योगातील अंतर

अनेक विद्यार्थी अभ्यासक्रम पूर्ण करतात; तरी मुलाखतीत “तुम्ही प्रत्यक्ष काय केले?” या प्रश्नासमोर अडतात. गुणपत्रिका विषयाचे ज्ञान दाखवते, परंतु समस्या सोडवण्याची पद्धत, संघात काम, वेळेचे नियोजन आणि ग्राहक किंवा वापरकर्त्याशी संवाद यासाठी वेगळा पुरावा लागतो. उद्योगातील साधने आणि पद्धती अभ्यासक्रमापेक्षा जलद बदलतात.

याचा अर्थ पदवी निरर्थक नाही. ती विचारांची पायाभरणी, शिस्त आणि मूलभूत ज्ञान देते. रोजगारक्षमता वाढवण्यासाठी त्या पायावर प्रकल्प, इंटर्नशिप, स्वयंसेवा, पोर्टफोलिओ आणि सतत शिक्षण जोडावे लागते.

रोजगारक्षमतेची पाच आधारभूत कौशल्ये

पहिले कौशल्य म्हणजे स्पष्ट संवाद—ईमेल, अहवाल आणि मुलाखतीत मुद्दा संक्षिप्त सांगणे. दुसरे म्हणजे डिजिटल साक्षरता—फाईल व्यवस्थापन, spreadsheet, ऑनलाइन बैठक आणि सुरक्षित व्यवहार. तिसरे म्हणजे समस्या सोडवण्याची सवय. चौथे म्हणजे संघकार्य आणि अभिप्राय स्वीकारणे. पाचवे म्हणजे स्वतः शिकण्याची पद्धत. AI साधने वापरणे आता उपयुक्त आहे; परंतु त्यातून मिळालेला मजकूर समजल्याशिवाय सादर करणे धोकादायक आहे. उमेदवाराने साधन कोणते वापरले, स्वतः काय निर्णय घेतला आणि परिणाम कसा तपासला हे सांगता आले पाहिजे.

पोर्टफोलिओ म्हणजे कामाचा पुरावा

डिझाइन, लेखन, डेटा, कोडिंग, शेती, विक्री किंवा प्रशासन—कोणतेही क्षेत्र असो, दोन ते चार लहान पण पूर्ण प्रकल्प तयार करता येतात. समस्येचे वर्णन, तुमची भूमिका, वापरलेली पद्धत, अंतिम परिणाम आणि शिकलेला धडा लिहा. फक्त अंतिम फोटो किंवा स्क्रीन न दाखवता निर्णयप्रक्रिया दाखवा.

स्थानिक संस्थेची वेबसाइट सुधारण्याचा प्रस्ताव, गावातील पाणी वापराचे सर्वेक्षण, लघुव्यवसायाची डिजिटल सूची किंवा विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शक तयार करणे हेही पोर्टफोलिओ प्रकल्प होऊ शकतात.

नोकरी शोधण्याचा शिस्तबद्ध आराखडा

एक सर्वसाधारण resume सर्व ठिकाणी पाठवण्याऐवजी पदाच्या वर्णनानुसार संबंधित कौशल्ये पुढे आणा. आठवड्याचे उद्दिष्ट ठरवा: ठरावीक अर्ज, दोन व्यावसायिक संवाद, एक कौशल्य सराव आणि एक portfolio सुधारणा. नकारानंतर कोणत्या टप्प्यावर अडचण आली याची नोंद ठेवा.

पहिली नोकरी परिपूर्ण असावी असे नाही; ती शिकण्याची आणि जबाबदारी घेण्याची जागा असावी. फसव्या job offer पासून सावध राहा. मुलाखत किंवा नोकरीसाठी मोठी आगाऊ रक्कम मागणाऱ्या अनोळखी संस्थांची अधिकृत नोंदणी आणि पत्ता तपासा.

लेखक: Snehal Dange

कौशल्य हीच नवी पदवीहरित रोजगारासाठी युवकांनी काय शिकावे

हरित अर्थव्यवस्थेमुळे सौरऊर्जा, कचरा व्यवस्थापन, जलसंवर्धन आणि पर्यावरणीय सेवांमध्ये नवीन भूमिका तयार होत आहेत. योग्य प्रशिक्षणाने युवक नोकरीसोबत स्थानिक उद्योजकतेकडेही जाऊ शकतात.

Green Skill म्हणजे काय

पर्यावरणाचे नुकसान कमी करणाऱ्या आणि संसाधनांचा कार्यक्षम वापर करणाऱ्या कामांसाठी लागणाऱ्या तांत्रिक व व्यवहारिक क्षमतांना green skills म्हणता येते. सौर पॅनेल बसवणे, देखभाल, ऊर्जा वापर मोजणे, कचऱ्याचे वर्गीकरण, पाणी व्यवस्थापन आणि जैवविविधता नोंदणी यांसारखी क्षेत्रे त्यात येतात.

भारत सरकारच्या पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाने Green Skill Development Programme युवकांना पर्यावरण आणि वन क्षेत्रातील रोजगारक्षम कौशल्ये देण्यासाठी सुरू केला. अधिकृत माहितीनुसार विविध कालावधीचे अभ्यासक्रम अनेक ठिकाणी आयोजित केले जातात.

Solar Enterprise Assistant Manager केस स्टडी

जोडलेल्या 2026 च्या प्रशिक्षण सूचनेनुसार Indian Institute of Tropical Meteorology Pune आणि Vigyan Ashram Pabal यांच्या सहयोगातून Solar Enterprise Assistant Manager हा

पूर्णवेळ दोन महिन्यांचा अभ्यासक्रम जाहीर करण्यात आला होता. बॅच क्षमता 30 होती आणि प्रशिक्षण, निवास व भोजन विनामूल्य असल्याचे पोस्टरमध्ये नमूद होते. नोंदणीची अंतिम तारीख 15 सप्टेंबर 2026 होती; त्यामुळे हा लेख खुल्या नोंदणीची जाहिरात नसून संधीच्या स्वरूपाचा अभ्यास आहे.

अशा प्रशिक्षणात तांत्रिक ज्ञानाबरोबर ग्राहकाची गरज समजणे, खर्चाचा अंदाज, सुरक्षित स्थापना, देखभाल, विक्रीनंतरची सेवा आणि लघुउद्योग व्यवस्थापन यांचा समावेश असणे महत्त्वाचे आहे.

युवकांनी कोणती पूरक कौशल्ये विकसित करावीत

वीज आणि सुरक्षेची मूलभूत समज, मोजमाप साधने, छत किंवा जागेचे प्राथमिक मूल्यांकन, ग्राहक संवाद, डिजिटल quotation, खर्च नोंद आणि स्थानिक परवानग्यांची माहिती ही कौशल्ये रोजगारक्षमता वाढवतात. प्रशिक्षण पूर्ण केल्यानंतर प्रत्यक्ष apprenticeship किंवा अनुभवी तंत्रज्ञासोबत काम करणे आवश्यक आहे.

प्रमाणपत्र मिळणे ही सुरुवात आहे. स्वतःचे काम नोंदवणे, सुरक्षा नियम पाळणे, ग्राहकाला वास्तववादी माहिती देणे आणि उपकरणाच्या warranty अटी समजावणे यामुळे विश्वास निर्माण होतो.

हरित कौशल्यातून स्थानिक उद्योजकता

गावात सौर दिवे, पंप, rooftop system, देखभाल आणि ऊर्जा जागरूकता यासाठी स्थानिक सेवा निर्माण होऊ शकते. सुरुवातीला मोठा व्यवसाय उभारण्याऐवजी सर्वेक्षण, देखभाल आणि अधिकृत विक्रेत्यांसोबत सेवा भागीदारी अशा कमी जोखमीच्या मार्गाने सुरुवात करता येते.
कोणत्याही योजनेत प्रवेश घेण्यापूर्वी अधिकृत संस्था, अभ्यासक्रम मान्यता, पात्रता, खर्च, निवास, प्रमाणपत्र आणि placement बाबत लेखी माहिती तपासावी. कालबाह्य पोस्टरवरून अर्ज किंवा पैसे भरू नयेत.

लेखक: Rutvik Jamdade

गावातून जागतिक बाजारपेठेतग्रामीण उद्योजकतेची नवी वाट

डिजिटल बाजारपेठ गावातील उत्पादनाला मोठी पोहोच देऊ शकते; परंतु टिकाऊ व्यवसायासाठी गुणवत्ता, किंमत, वितरण आणि ग्राहकविश्वासाची पायाभरणी आधी करावी लागते.

स्थानिकतेत दडलेले मूल्य

गावात तयार होणारे अन्नपदार्थ, हस्तकला, कृषी प्रक्रिया उत्पादने आणि स्थानिक सेवा यांना ओळख, कथा आणि विशिष्ट गुणवत्ता असते. अनेक व्यवसाय कमी दर्जामुळे नाही, तर योग्य पॅकेजिंग, माहिती आणि बाजाराशी जोडणी नसल्यामुळे मर्यादित राहतात. डिजिटल माध्यम ग्राहकापर्यंत पोहोचण्याचा मार्ग देते.

Instagram किंवा WhatsApp उपयुक्त आहेत; पण दीर्घकालीन व्यवसायासाठी स्थिर नाव, संपर्क, उत्पादनविवरण, किंमत, परतावा धोरण आणि ग्राहक नोंद आवश्यक आहे. स्वतःची साधी वेबसाइट किंवा विश्वासार्ह business listing ग्राहकाला पडताळणीची जागा देते.

बाजारपेठेत जाण्यापूर्वीची तयारी

एकाच वेळी अनेक उत्पादने विकण्याऐवजी तीन ते पाच मुख्य उत्पादने निवडा. प्रत्येकासाठी खर्च, नफा, वजन, टिकाऊपणा, पॅकेजिंग आणि वाहतूक तपासा. अन्न किंवा आरोग्याशी संबंधित उत्पादनांसाठी लागू नोंदणी व लेबलिंग नियम पाळा. फोटो वास्तवदर्शी असावेत आणि वर्णनात अतिशयोक्ती टाळावी.

डिजिटल पेमेंट स्वीकारताना व्यावसायिक खाते आणि व्यवहार नोंद ठेवा. ग्राहकाचा पत्ता व फोन फक्त वितरणासाठी वापरा. व्यवसाय वाढल्यानंतर data privacy हीदेखील विश्वासाचा भाग बनते.

विश्वास हा सर्वात मोठा ब्रँड

वेळेवर उत्तर, स्पष्ट किंमत, खरे फोटो आणि तक्रारीचे न्याय्य निराकरण यामुळे पुन्हा खरेदी करणारे ग्राहक तयार होतात. प्रत्येक सकारात्मक प्रतिक्रिया जाहिरात नसते; ती सेवा सातत्याची

परीक्षा असते. खोटी समीक्षा विकत घेणे किंवा स्पर्धकांविषयी चुकीची माहिती देणे दीर्घकाळ नुकसान करते.

स्थानिक समूहातून सामायिक पॅकेजिंग, फोटोशूट, कुरिअर आणि प्रशिक्षणाची व्यवस्था केल्यास छोट्या व्यवसायांचा खर्च कमी होऊ शकतो.

जागतिक बाजारपेठ म्हणजे टप्प्याटप्प्याने वाढ

जागतिक विक्रीपूर्वी तालुका, जिल्हा आणि राज्यस्तरावर प्रक्रिया स्थिर करा. परराज्य किंवा परदेशी ऑर्डरसाठी कर, निर्यात, customs, परतावा आणि वितरण खर्च समजून घ्या. बाजारपेठेचा आकार वाढला तरी स्थानिक ओळख गमावू नका.

ग्रामीण उद्योजकतेचा खरा उद्देश फक्त ऑनलाइन उपस्थिती नसून स्थानिक उत्पन्न, कौशल्य आणि रोजगार निर्माण करणे आहे. तंत्रज्ञान हा पूल आहे; टिकाऊ व्यवसायाची बाजू गुणवत्ता आणि विश्वासावर उभी असते.

लेखक: Dnyandeo Tambe

सायबर फसवणुकीपासून सावधान प्रत्येक मोबाईल वापरकर्त्याने काय जाणून घ्यावे

सायबर फसवणूक तांत्रिक कमकुवतपणापेक्षा घाई, भीती आणि विश्वासाचा गैरफायदा घेते. थांबा, पडताळा आणि मगच व्यवहार करा.

फसवणुकीची सामान्य चिन्हे

OTP, UPI PIN किंवा card CVV मागणे; KYC बंद होईल अशी धमकी; बक्षीस किंवा परताव्याचे आमिष; QR code scan करून पैसे मिळतील असे सांगणे; बनावट job offer; screen-sharing app install करण्यास सांगणे—ही सामान्य चिन्हे आहेत. डिजिटल अटक म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या फसवणुकीत आरोपी स्वतःला पोलीस किंवा अधिकारी सांगून व्हिडिओ कॉलवर भीती निर्माण करतात.

खरा अधिकारी तपास ढाळण्यासाठी वैयक्तिक खात्यात तातडीने पैसे पाठवण्यास सांगणार नाही. कॉलवरील नाव, logo किंवा caller ID पुरावा नसतो.

सुरक्षित व्यवहाराच्या सवयी

UPI PIN फक्त पैसे पाठवताना लागतो; पैसे स्वीकारण्यासाठी नाही. अनोळखी link वर login करू नका. बँकेचा क्रमांक अधिकृत website किंवा card वरून स्वतः मिळवा. फोन आणि apps अद्ययावत ठेवा, वेगवेगळे मजबूत passwords वापरा आणि शक्य तिथे two-factor authentication सुरू करा.

सोशल मीडियावर जन्मतारीख, पत्ता, प्रवास आणि ओळखपत्रे उघडपणे शेअर केल्यास फसवणूक करणाऱ्याला विश्वासार्ह कथा तयार करणे सोपे जाते. आवश्यक तेवढीच माहिती द्या.

फसवणूक झाल्यास पहिली काही मिनिटे

आर्थिक सायबर फसवणूक झाल्यास त्वरित 1930 वर संपर्क करा आणि cybercrime.gov.in वर तक्रार नोंदवा. Transaction ID, वेळ, रक्कम, खाते किंवा UPI ID, संदेश आणि screenshot सुरक्षित ठेवा. बँक किंवा payment provider ला अधिकृत क्रमांकावर कळवा. फसवणूक करणाऱ्याशी पुढील संवाद किंवा अतिरिक्त पेमेंट करू नका.

Password किंवा device access उघड झाला असल्यास सुरक्षित दुसऱ्या उपकरणावरून password बदला, active sessions बंद करा आणि SIM किंवा email account वर संशयास्पद बदल तपासा. तक्रार क्रमांक जतन करा.

कुटुंब आणि संस्थांची भूमिका

ज्येष्ठ नागरिक आणि नव्या स्मार्टफोन वापरकर्त्यांना चुका केल्याबद्दल दोष देऊ नका. शांतपणे नियम शिकवा आणि संशयास्पद कॉल आल्यास संपर्क करण्यासाठी विश्वासू व्यक्ती ठरवा. संस्थांनी कर्मचाऱ्यांसाठी phishing सराव, payment approval चे दुहेरी नियंत्रण आणि घटना नोंदवण्याची स्पष्ट प्रक्रिया ठेवावी.

सायबर सुरक्षा एकदाच केलेली setting नाही. नवी फसवणूक समजून घेणे, नियमित backup आणि व्यवहार alerts तपासणे ही सततची सवय आहे.

लेखक: Sagar Bhosale

मराठी भाषा आणि डिजिटल भविष्य आपण निर्माते होणार की केवळ वापरकर्ते

मोबाईलवर मराठी वाचणे वाढले आहे; पुढची गरज म्हणजे मराठीत विश्वासार्ह ज्ञान, साधने आणि स्थानिक अनुभव निर्माण करणे.

डिजिटल उपस्थिती आणि ज्ञाननिर्मितीतील फरक

मराठीतील संदेश, reels आणि मनोरंजन मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध आहे. परंतु विज्ञान, तंत्रज्ञान, कायदा, आर्थिक साक्षरता, कौशल्य प्रशिक्षण आणि स्थानिक इतिहासावरील सुसंगत सामग्री तुलनेने कमी आहे. भाषेचे डिजिटल भविष्य फक्त अक्षरे दिसण्यात नाही; त्या भाषेत निर्णयासाठी उपयोगी ज्ञान उपलब्ध असण्यात आहे.

आपण फक्त इतर भाषेतील सामग्रीचे ग्राहक राहिलो तर मराठीतील प्रश्न, उदाहरणे आणि अनुभव डेटामध्ये कमी पडतील. लेखक, शिक्षक, विद्यार्थी आणि संस्था यांनी मूळ मराठी सामग्री तयार करणे आवश्यक आहे.

AI आणि मराठी

AI भाषांतर, transcription, सारांश आणि प्राथमिक लेखनात मदत करते. पण बोलीभाषा, संदर्भ, म्हणी आणि तांत्रिक संज्ञांमध्ये चुका होऊ शकतात. मशीनने तयार केलेला मराठी मजकूर भाषा जाणणाऱ्या व्यक्तीने संपादित करणे आवश्यक आहे.

चांगली मराठी सामग्री तयार करताना अवघड संस्कृतप्रचुर शब्द किंवा अनावश्यक इंग्रजी यापैकी एक ठोक निवडण्याची गरज नाही. वाचकाला समजणारी नैसर्गिक भाषा, आवश्यक ठिकाणी इंग्रजी संज्ञेचा कंसातील उल्लेख आणि स्पष्ट उदाहरणे ही प्रभावी पद्धत आहे.

निर्माता होण्यासाठी छोट्या सुरुवाती

गावातील इतिहासाची ध्वनिमुद्रित मुलाखत, शेतातील पद्धतींची चित्रमय नोंद, स्थानिक व्यवसाय मार्गदर्शिका, विद्यार्थ्यांसाठी career glossary किंवा सरकारी योजनेचे साधे स्पष्टीकरण—अशा छोट्या प्रकल्पांतून डिजिटल ज्ञान वाढते. स्रोत, तारीख आणि लेखक स्पष्ट लिहिल्यास विश्वासार्हता वाढते.

Creative Commons किंवा इतर परवान्यांची समज ठेवून सामग्री शेअर केली तर पुनर्वापर सुलभ होतो. परंतु छायाचित्र, कविता किंवा लेख परवानगीशिवाय कॉपी करणे टाळावे.
भाषेचे भविष्य सामूहिक आहे

मराठीसाठी तंत्रज्ञान तयार करणाऱ्या संशोधकांना गुणवत्तापूर्ण मजकूरसंग्रह आवश्यक असतो. प्रकाशकांना संपादक आणि वाचकांची गरज असते. शाळांना स्थानिक संदर्भातील साहित्य हवे असते. त्यामुळे भाषा टिकवणे ही केवळ साहित्यिकांची जबाबदारी नाही.

प्रत्येक वापरकर्ता महिन्यात एक उपयुक्त, पडताळलेली मराठी नोंद तयार करू शकतो. अशा छोट्या निर्मितींनी डिजिटल विश्वात मराठीचा आवाज केवळ मोठा नव्हे, तर अधिक विश्वासार्ह बनेल.

लेखक: Amar Danane

महिलांचे आर्थिक स्वावलंबन बचत गटापासून डिजिटल व्यवसायापर्यंत

आर्थिक स्वावलंबन म्हणजे केवळ उत्पन्न नव्हे. पैशाविषयी निर्णय घेण्याचा अधिकार, सुरक्षित बचत, व्यवसायाची नोंद आणि बाजाराशी थेट संबंध यांचा त्यात समावेश होतो.

बचत गटाची खरी ताकद

स्वयं-सहायता गट नियमित बचत, परस्पर जबाबदारी आणि लहान कर्जाचा आधार देतो. त्यातून घरगुती उत्पादन, प्रक्रिया, शिवणकाम, सेवा किंवा शेतीपूरक व्यवसाय सुरू होऊ शकतो. पण गट टिकण्यासाठी बैठक नोंद, पारदर्शक खाते, कर्जाचे स्पष्ट नियम आणि सर्व सदस्यांचा निर्णयातील सहभाग आवश्यक आहे. व्यवसाय आणि घरखर्चाची रक्कम वेगळी ठेवली नाही तर नफा समजत नाही. म्हणून स्वतंत्र नोंदवही किंवा bank account, दैनंदिन विक्री आणि खर्चाची नोंद ही पहिली आर्थिक शिस्त आहे.

डिजिटल बाजारपेठेची संधी

WhatsApp catalogue, social media page आणि business listing मुळे स्थानिक उत्पादन नवीन ग्राहकापर्यंत पोहोचू शकते. चांगला फोटो, स्पष्ट किंमत, वजन, घटक, टिकाऊपणा आणि वितरण वेळ लिहिणे आवश्यक आहे. ग्राहकाच्या प्रश्नाला वेळेवर उत्तर देणेही marketing चाच भाग आहे. डिजिटल पेमेंटमुळे सुविधा वाढते; त्यासोबत फसवणुकीचा धोका येतो. OTP किंवा UPI PIN कोणालाही सांगू नये. पैसे स्वीकारण्यासाठी PIN टाकावा लागत नाही. व्यवहाराची नोंद app notification आणि bank statement वरून तपासावी.

किंमत ठरवताना होणारी चूक

कच्चा माल एवढाच खर्च नसतो. वेळ, वीज, पॅकेजिंग, वाहतूक, platform fee, परतावा आणि खराब होणारा माल यांचा समावेश करून किंमत ठरवावी. स्वतःच्या श्रमाला शून्य किंमत दिल्यास विक्री वाढूनही व्यवसाय टिकत नाही. लहान प्रमाणावर तीन किंमत पर्याय, bundle किंवा subscription वापरून ग्राहकाची प्रतिक्रिया तपासता येते. सवलत देताना नफा किती उरतो हे आधी मोजावे.

स्वावलंबनासाठी पुढची पावले

कौशल्य प्रशिक्षणासोबत आर्थिक साक्षरता, branding, पॅकेजिंग, डिजिटल सुरक्षितता आणि ग्राहकसेवा शिकणे आवश्यक आहे. लागू परवाने, अन्नसुरक्षा किंवा कर नियम व्यवसायाच्या प्रकारानुसार तपासावेत. अधिकृत योजनांविषयी बँक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा किंवा संबंधित सरकारी कार्यालयाकडून माहिती घ्यावी.

आर्थिक स्वावलंबनाचा परिणाम एका व्यक्तीपुरता राहत नाही. मुलांचे शिक्षण, आरोग्य, घरातील निर्णय आणि समुदायातील नेतृत्व यावर त्याचा प्रभाव पडतो. त्यामुळे महिलांच्या व्यवसायाला “पूरक कमाई” म्हणून नव्हे, तर व्यावसायिक उपक्रम म्हणून आदर आणि आवश्यक पायाभूत मदत मिळाली पाहिजे.

लेखक: Sujata Patil

RRI SKILL AND KNOWLEDGE FOUNDATION

Editorial Committee

Hrishikesh D. Tambe | Ashwini Mohite | Dnyandeo Tambe

Address of Correspondence

Tambewadi, Near Tukaram Maharaj Temple Natepute
Solapur, Maharashtra 413109 -India

+91-8830 111 437 rriskfoundation@gmail.com

www.mahaorbit.rrisk.in